

H.r.advokat Jan Didriksen tar i denne artikkelen for seg norsk
 industris leveranser til tyskerne under okkupasjonen
 og spørsmålet om dette forhold bidro til krigens forlengelse.

Forlengt Norge krigen?

Av høyesterettsadvokat Jan Didriksen

101435

I en rekke Vest-europeiske land er det en nyvakt interesse for begivenhetene under okkupasjonen. I de første ti-år etter krigen kom det en strøm av historiske bøker, memoarer og artikler om okkupasjonstiden. Bevisst eller ubevisst var det meste av denne litteratur preget av motstandsbevegelsen og hva man kan kalle Hjemmefrontens vurderinger. Nå, førti år senere, retter interessen seg mot en mer kjølig og allsidig analyse av de politiske, sosiale og økonomiske forhold under den annen verdenskrig.

Her i Norge kan det i den forbindelse være grunn til å ta opp til nærmere vurdering den norske forfatter Helge Krogs påstand om at Norge bidro til krigens forlengelse gjennom industriens leveranser til den tyske krigsmaskin. Krog fremsatte sin påstand i pamfletten «Sjette kolonne?», som utkom i mars 1946. På dette tidspunkt var det norske folk ennå preget av en overstadig seiersrus. Krogs påstand provoserte derfor den norske folkeopinion og medførte indignerte protester i norsk presse. Norge hadde ikke ydet Tyskland bistand, men motstand, vi hadde hatt både Hjemmefront, Milorg, illegale aviser og sabotasje, tusenvis av nordmenn hadde deltatt i kampen med livet som innsats.

Forklaringen på at Helge Krogs oppfatning og den alminnelige folkeopinion var diametralt motsatte, er at det norske folk gjennomlevet okkupasjonen på to vidt forskjellige plan, det ene plan var den tyske, militære okkupasjon, det annet plan var den politiske nazifisering av det norske samfunn. På det første plan ydet Norge, gjennom industrien, tyskerne bistand. På det annet plan ydet de fleste deler av det norske samfunn motstand. Krogs påstand dreide seg om bistanden på det første plan, folkeopinionen var opptatt av motstanden på det annet plan.

Skal man nå i ettertid vurdere hva som hadde størst betydning for krigens utvikling og varighet, bistanden eller motstanden, må man først belyse hvorledes de to plan oppsto og hvorledes de influerte på befolkningens holdninger og handlinger.

Innledningsvis må det understrekes at Vidkunn Quisling ikke bare var landsforræder. I tillegg til hans landsforræderi, før og under okkupasjonen, sto han for det norske folk som representant for og som eksponent for nazis-

H.r.advokat Jan Didriksen, adm. direktør i Industriforbundet i årene 1965 til 1982.

men. Allerede før stortingsvalget 1933 dannet Quisling sitt parti «Nasjonal Samling». Det program og den ideologi partiet bygget på, var satt sammen av elementer fra Hitlers og Mussolinis politiske systemer. Dette program ble klart avvist av de norske velgere. Ved stortingsvalget i 1933 fikk partiet bare ca. 27.000 stemmer og ingen representanter på Stortinget. Quisling forsøkte seg igjen ved stortingsvalget i 1936, med samme resultat. Ved valget i 1939 stilte NS overhodet ikke opp. Det norske folk hadde forøvrig i disse årene fått klart demonstrert hva nazisme og fascisme medførte i praksis, gjennom utviklingen i Tyskland, Italia og Spania. Da derfor Quisling sto frem for det norske folk 9. april 1940, var det ikke bare som landsforræder, men også som eksponent for et politisk system som var av-

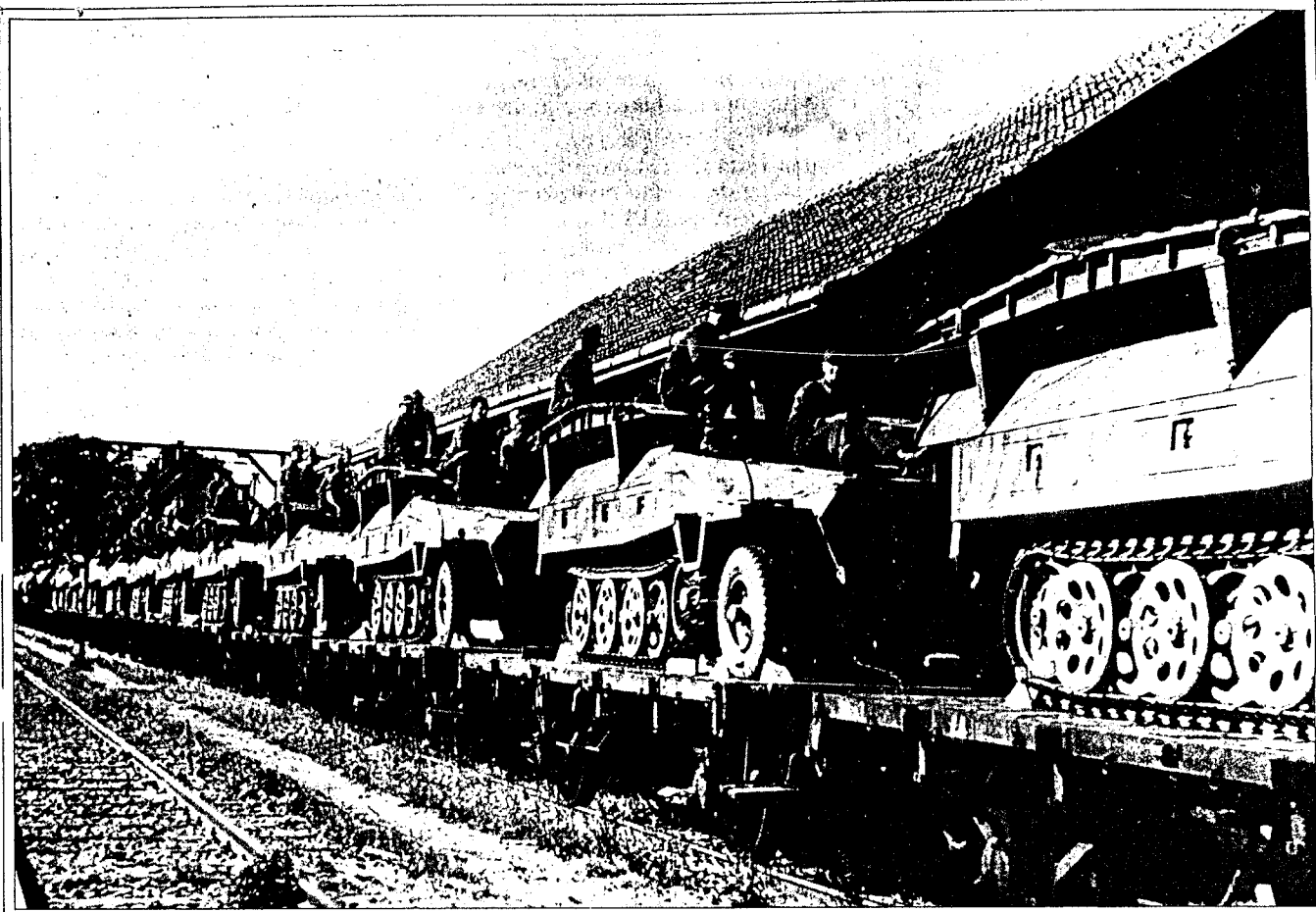
vist og avskydd av det store flertall av det norske folk.

Okkupasjonstidens to plan viste seg allerede 9. april 1940. I det siste stortingsmøtet på Elverum om ettermiddagen den 9. april, besluttet Stortinget enstemmig at det skulle innledes fredsforhandlinger med tyskerne. Den eneste betingelse som ble uttalt fra statsminister Nygaardsvolds side, var at Vidkunn Quisling måtte vekk. Man var med andre ord innstilt på å akseptere en tysk militær okkupasjon, men man ville motsette seg en politisk utvikling under Quisling. Da Hitler på dette tidspunkt fortsatt holdt på Quisling, fortsatte den norske militære motstand.

Den samme situasjon med en markering av okkupasjonens to plan, moter man imidlertid igjen noen dager senere. Da høyesterettsjustitiarius Paal Berg med Høyesteretts tilslutning forhandlet med den tyske minister om opprettelse av et Administrasjonsråd, var forutsetningen fra norsk side at Quisling ble fjernet. Ved disse forhandlinger gikk Hitler med på å kaste Quisling overbord. Ved oppnevningen av Administrasjonsrådet den 15. april, påtok rådet seg å sikre ro og orden og samarbeid med okkupanten. På det politiske plan ble nazifiseringen av Norge under Quisling utsatt. Dermed var okkupasjonstidens to plan etablert: samarbeid med og bistand til okkupanten på det økonomisk-industrielle plan, motstand mot nazifiseringen på det politiske plan.

Sommeren 1940, under forhandlingene med Riksrådet, ble det økonomisk-industrielle samarbeid med okkupanten konsolidert gjennom opprettelsen av Nemnda for Industri og Omsetning. På det politiske plan søkte de norske forhandlere, så lenge som mulig, å unngå at NS skulle få en dominerende innflytelse i Riksrådet. Da dette ikke lyktes, ble forhandlingene brutt fra norsk side i september 1940.

Og så kommer Terbovens tale den 25. september 1940, hvor han meddeler at «for det norske folk gis det nå bare en vei og denne fører over Nasjonal Samling». Da ble okkupasjonstidens to plan

Om de norske leveranser til den tyske krigsindustri bidro til krigens forlengelse, lar seg neppe fastslå, sier h.r.advokat Jan Didriksen. (Bildet er fra 1944 og viser tyske panservogner på vei mot østfronten).

åpenlys og dermed også det norske folks forskjellige holdninger og handlinger på de to plan. På det økonomisk-industrielle plan fortsatte det etablerte samarbeidet mellom okkupanten og norsk næringsliv, på det politiske plan startet motstanden for alvor og spredte seg etterhvert til de fleste deler av samfunnet.

Forskjellen mellom de to plan blir også stadig klarere ved at samarbeidet på det økonomiske plan foregår legalt, ikke bare overfor okkupanten, men med tilslutning fra Hjemmefronten og regjeringen i London. Motstanden mot nazifiseringen, som ble gjennomført av NS, men med Hitlers støtte, ble en illegal kamp for norske ideer og idealer.

Det er interessant å konstatere hvorledes man, i det norske samfunn, levet med ulike holdninger på de to plan. Det gjør seg gjeldende en merkelig form for ambivalens mellom motstand og bistand. Karakteristisk i så måte er den situasjon som oppsto innen industrien, da det illegale Industriforbund ble etablert høsten 1942. Etableringen var en konsekvens av at det legale Industriforbund ikke sluttet seg til motstanden på det politiske plan. Det illegale Forbund

ledet industrien inn i den politiske motstanden. På den annen side gjorde ikke det illegale Forbund noe forsøk på å få industrien til å bryte det økonomiske samarbeid med okkupanten, dvs. bistanden til tyskerne. Tvert imot ble det i parolepublikasjonen «Industrinytt» så sent som i oktober 1944 understreket at: «Den generelle parole i alle okkuperte land har som kjent vært at hjulene skal holdes i gang, og de må også holdes i gang, hvis man ikke skal sage av den gren man tross alt sitter på. Men det er da ikke til å unngå at den produktive virksomhet også i større eller mindre grad kommer okkupasjonsmakten til gode».

Slik fortsatte da virksomheten på de to plan, bistand og motstand, helt frem til kapitulasjonen i mai 1945. At det i krigens siste måneder ble foretatt enkelte sabotasjeaksjoner mot norske industribedrifter, endrer ikke på dette generelle bildet.

Så kan man vende tilbake til den problemstilling som ble nevnt innledningsvis: Hvilken innflytelse hadde henholdsvis motstanden og bistanden på krigens utvikling og avslutning?

Helge Krogs egen konklusjon er klar:

«Nazityskland kan ha mange interesser å varetta. Men alle tenkbare formål og hensikter må være underordnet det *primære* hensyn til krigføringens effektivitet — selvsagt, for med krigens utfall står og faller alt annet. Og for den tyske krigføringen spiller den del av motstandsbevegelsen som vesentlig ligger på den ideologiske front en forsvinnende liten rolle. Wehrmachts og dermed naziregimets alt overveiende interesse i Norge er den *krigsviktige norske industri*. Og denne industris leveranser gir den tyske bokførselen et overskudd som ikke alene tusenfoldig oppveier det bryderi Hjemmefronten kan volde, men også med mange hundre prosents renter betaler det tilsynelatende spill av krefter som beskyttelsestroppene og det tyske politi i Norge representerer».

Skal man i dag etterprøve Krogs vurdering, må man vel gi ham medhold på det ene punkt, nemlig at den sivile motstand på det politiske plan i Norge hadde marginal betydning for den totale tyske krigsinnsats. Det er mulig at

Hjemmefrontens virksomhet og bevisstheten om at Milorg eksisterte, medførte en opptrapping av de tyske okkupasjonstroppe. Dette forhold har neppe influert på det tyske sammenbrudd overfor de allierte styrker på kontinentet i mai 1945. Vanskeligere blir det å vurdere betydningen av den norske bistand på det økonomisk-industrielle plan. I sin bok forsøkte Helge Krog å beregne omfanget av de norske leveranser av livsviktige produkter til tysk industri. Krogs beregninger virker tilfeldige og udokumenterte. Skal man analysere betydningen av disse leveranser, kan man først ta sitt utgangspunkt i den «Geheime Kommandosache» av 2. april 1940 som den tyske overkommando hadde fastsatt for utnyttelsen av Norge for den tyske rustningsindustri. I denne instruks er følgende norske industrigrener spesielt nevnt:

«Bergbaubetriebe zur Förderung von:

Kupfererz
Zinkerz
Nickelerz
Titaneisenerz
Wolframerz
Molübdänerz
Silbererz
Schwefelkies

Hüttenbetriebe zur Erzeugung von:

Tonerde
Aluminium
Kupfer
Zink
Nickel

Chemische Betriebe zur Erzeugung von:

Sprengstoffen
Synth. Stickstoff, Kalkstickstoff,
Superphosphat
Kalziumkarbid
Natriumprodukten

Werke der Rüstungsindustrie
Werften

Produksjonsvolumet av en rekke av de ovennevnte produkter var under krigen som vist i tabellen.

Statistikken viser at produksjonen av de fleste av de nevnte produkter sank sterkt under krigen. På den annen side kan man anta at det vesentlige av denne produksjon ble eksportert til Tyskland. Om disse norske leveranser var av så stor betydning for tysk krigsindustri at et avbrudd av leveransene gjennom sabotasje, for eksempel i 1942—43, ville medført at det tyske militære sammenbrudd hadde kommet tidligere enn i mai 1945, lar seg neppe fastslå. Om man fra norsk side etter krigen hadde anmodet Hitlers rustningsminister Albert Speer om å vurdere betydningen av norsk industris leveranser til tysk krigsindustri, ville man kunne komme nærmere sannheten. I dag får man vel nøye seg med å konstatere at Helge Krogs påstand om at norsk bistand til Tyskland på det økonomisk-industrielle plan forlenget krigen, ikke var ganske ubegrunnet.

En vurdering av Helge Krogs påstand bør suppleres med følgende synspunkter:

At industrien ble spart for sabotasje, medførte at norsk industri stort sett var intakt da krigen sluttet. Ved kapitulasjonen kunne derfor norsk industri omgående delta i gjenoppbyggingen av norsk nærings- og samfunnsliv. En rasert industri ville forlenget gjenoppbyggingsperioden.

Selv om den norske sivile motstand på det politiske plan ikke influerte på krigens utvikling og avslutning, skapte Hjemmefrontens kamp holdninger som fikk vidtgående, verdifulle virkninger for det norske samfunn, politisk og sosialt. Motstanden på det politiske plan ble derfor av varig verdi. ■

Produksjonen av viktige malmer, metaller o.l.
(I 1000 tonn)

	1939	1941	1943	1944
Kobberkonsentrat	32	32	21	20
Svovelkis	1025	933	809	749
Nikkelmalm	29	32	16	14
Jernmalm og titanjernsten	1395	628	285	266
Molübdenglans	722	389	386	421
Kobber	11	5	2	1
Nikkel	9	1	1	2
Aluminium	31	18	24	—
Ferrosilicium	40	54	84	84
Andre ferrolegeringer	108	20	13	17
Sink	46	7	15	12
Råjern	44	50	48	36
Svovel	91	79	92	66